Επισημάνσεις για το "κατοχικό δάνειο" και τη γερμανική οφειλή προς την Ελλάδα

Οι γερμανικές αρχές κατοχής χρησιμοποιούσαν μια άκρως ελαστική ερμηνεία του όρου "έξοδα πολέμου" σε σχέση με τα ποσά τα οποία απαιτούσαν σε μηναιαία βάση από την Ελλάδα. Αυτά τα *έξοδα πολέμου* ξεπερνούσαν κατά πολύ τα *έξοδα κατοχής* που προβλέπονται από το πολεμικό δίκαιο, αφού συμπεριλάμβαναν "*όλα τα έξοδα του πολέμου που διεξάγεται μέσα στην κατεχόμενη χώρα* ***ή με αφετηρία αυτήν***".[1] Η διατύπωση αυτή αφορούσε κυρίως τις γερμανικές επιχειρήσεις στην Αν. Μεσόγειο και στη Βόρεια Αφρική. Σημειωτέον ότι τον Ιούνιο του 1942, στο ἀποκορύφωμα της αφρικανικής εκστρατείας του Ρόμμελ, το Ναυτικό είχε επωμισθεί ιδιαίτερα καθήκοντα συνδετικού κρίκου ανάμεσα στις δύο ηπείρους και επομένως το "μερίδιό" του στα έξοδα που βάραιναν την Ελλάδα εκτινάχθηκε σε 68,7% του συνόλου που έλαβαν τα τρία όπλα της Βέρμαχτ! Έτσι, οι πιο αρμόδιοι γερμανοί ειδήμονες παραδέχθηκαν ότι *"δεν έγινε διαχωρισμός ανάμεσα στα ποσά που ήταν αναγκαία για την τήρηση της τάξεως και της ασφάλειας στην Ελλάδα και στα έξοδα που προέκυψαν στην Ελλάδα για τη διεξαγωγή του πολέμου κατά της Αγγλίας στο μεσογειακό χώρο"*.[2] Επιπλέον, η κατοχική κυβέρνηση των Αθηνών επιβαρύνθηκε με τα έξοδα των στρατευμάτων στην Νότια Αλβανία (Β. Ήπειρο), η οποία υπαγόταν στη Γερμανική Στρατιωτική Διοίκηση Ελλάδος.

Από τα έξοδα *εντός* της χώρας, 50% ή και περισσότερο από τις ελληνικές πληρωμές χρησιμοποιούνταν για οχυρωματικά ή άλλα "κατασκευαστικά έργα". Αν και οι Γερμανοί δημοσίως διατείνονταν ότι τα έργα αυτά και το κόστος που συνεπάγονταν αφορούσαν πρωτίστως την "ανοικοδόμηση της Ελλάδας" (Aufbaukosten), η τελική έκθεση του οικονομικού επιτελείου ανασκεύασε τους ισχυρισμούς αυτούς εκ των υστέρων: Μετά την αποχώρηση της Βέρμαχτ από την Ελλάδα, οι συντάκτες της παραδέχθηκαν ενδοϋπηρεσιακώς ότι μόνον το 1,2 % των κατασκευαστικών έργων

---

[1] ΡΑΑΑ (Αρχεία γερμ. ΥΠΕΞ, Βερολίνο), βλ. συσκέψεις 24.6., 28./29.9.42, Rintelen, 22.8.42, κ.ά.. Για την τεκμηρίωση πολλών επισημάνσεων στο προκείμενο πρβ. τη σχετική επισκόπηση του γράφοντος: Hagen Fleischer, Das griechische Memorandum zur "Washington Conference on Holocaust-era Assets". Vor- und Nachbemerkungen. *Thetis. Mannheimer Beiträge zur Klassischen Archäologie und Geschichte Griechenlands und Zyperns*, vol. 7 (2000), σσ. 363-372.

[2] ΡΑΑΑ, Έκθεση 1945 [βλ. παρακάτω], σ. 91.

"ωφελούσαν από κοινού Γερμανία και Ελλάδα", (δηλαδή κατασκευή δρόμων, υδραγωγείων, καθώς και αντι-ελονοσιακά και άλλα υγειονομικά έργα)[3].

Στα έξοδα που επιβλήθηκαν από τις γερμανικές αρχές στην ελληνική κατοχική διοίκηση, πέραν από εκείνα που θα μπορούσαν να "δικαιολογηθούν" στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου πολέμου, θα αναφέρουμε ενδεικτικά δύο από τις πιο κραυγαλέες περιπτώσεις: πρώτον, όλα τα λειτουργικά έξοδα των ελληνικών σιδηροδρόμων για την εκτόπιση 60.000 Ελληνοεβραίων στα γερμανικά στρατόπεδα θανάτου και, δεύτερον, τον εξαναγκασμό της Ελλάδας να χρηματοδοτήσει - μέσω του "δανείου" - αμφίβολες τεχνολογικές επινοήσεις, όπως την πολυέξοδη κατασκευή μεταγωγικών πλοίων από σκυρόδεμα που παρά την επιμονή των εμπνευστών τους βούλιαξαν αυθωρεί άδοξα.

Στο γερμανοϊταλικό "Εμπιστευτικό Πρωτόκολλο" της Ρώμης (14 Μαρτίου 1942), καθώς και στις επακόλουθες τριμερείς συμφωνίες (τροποποιήσεις ως προς την τιμαριθμική αναπροσαρμογή με συμμετοχή πλέον της κατοχικής κυβέρνησης), τα έξοδα κατοχής περιορίστηκαν σε ισόποσες κατά μήνα καταβλητέες πληρωμές, ενώ ό,τι αφορούσε την ικανοποίηση των περαιτέρω απαιτήσεων των κατακτητών "*δέον να διατεθώσιν υπό της Ελληνικής Κυβερνήσεως* [Αθηνών], *κατόπιν ειδοποιήσεως υπό των Πληρεξουσίων του Γερμανικού Ράιχ και του Βασιλείου της Ιταλίας εν Αθήναις, τα εκάστοτε αναγκαιούντα ποσά εις δραχμάς. Δια των ποσών τούτων θα χρεώνονται υπό της Τραπέζης της Ελλάδος εις νέους ανοιχθησομένους ατόκους* [sic] *λογαριασμούς, η Γερμανική και Ιταλική Κυβέρνησις* [sic] *εις δραχμάς αναλόγως των υφ' εκατέρων των δύο στρατευμάτων κατοχής αναλαμβανομένων ποσών.*"

Επομένως, για την επιστροφή του "δανείου" αυτού, έστω με κάποια φραστική επιφύλαξη[4], οι δύο δυνάμεις κατοχής, μέσω υψηλόβαθμων αξιωματούχων των δύο Υπουργείων Εξωτερικών, είχαν δεσμευτεί ρητά απέναντι στο ελληνικό δημόσιο. Η

---

[3] Αντιθέτως, οι Γερμανοί υπολόγισαν ότι 14% των έργων είχαν γίνει "αποκλειστικά" υπέρ αυτών, ενώ 84,8% για κοινό όφελος Γερμανών και Ιταλών. Με το σκεπτικό αυτό οι συντάκτες της έκθεσης υπογράμμισαν ότι μέρος του γερμανικού "δανείου" θάπρεπε να μεταφερθεί στον χρεωστικό λογαριασμό της Ιταλίας (σ. 103). Και η σημερινή γερμανική κυβέρνηση, εφόσον δεχθεί να διαπραγματευθεί επί του προκειμένου, πιθανώς θα ανατρέξει σε αυτό το (περιορισμένης πάντως σημασίας) επιχείρημα.

[4] Έτσι στο πρωτόκολλο της 14 -3-42: "*Η οριστική ρύθμισις των καταβολών της Ελληνικής Κυβερνήσεως, εξαιρουμένων των εν τη παραγράφω 2 προβλεπομένων* [δηλαδή των μηνιαίων ισόποσων πληρωμών] *θα λάβη χώραν αργότερον*". Αντιστοίχως, στις μετέπειτα τροποποιήσεις οι κατακτητές επέμεναν στη ρήτρα ότι το ποσό fixum (προσαρμοσμένο προς τη μειωθείσαν αγοραστικήν αξίαν της δραχμής) το οποίο η κατοχική "*Κυβέρνησις δέον να θέτη μηνιαίως εις διάθεσιν των Δυνάμεων Κατοχής*" αποτελούσε "***καταβολήν έναντι*** *των [τελικών] εις βάρος της εξόδων κατοχής*". Το σημείο αυτό πιθανώς η κυβέρνηση της ΟΔΓ, σε περίπτωση διαπραγματεύσεων, θα προσπαθήσει να το εκμεταλλευθεί για να μειώσει το ποσό του χρέους.

γερμανική πλευρά μάλιστα αναγνώριζε την υποχρέωση αυτή όχι μόνο με την ενδοϋπηρεσιακά χρησιμοποιούμενη ορολογία [Anlastungen, Kredit κλπ.], αλλά και έμπρακτα όταν, ήδη από το 1943, άρχισε (παράλληλα με την είσπραξη νέων δανειοληπτικών ποσών) την αποπληρωμή των παλαιοτέρων χρεώσεων σε μηνιαίες δόσεις. Η τελευταία από αυτές μάλιστα καταβλήθηκε έξι μέρες πριν από την αποχώρηση της Βέρμαχτ από την Αθήνα!

Ένα μήνα πριν από την οριστική κατάρρευση του "Τρίτου Ράιχ", το άλλοτε οικονομικό επιτελείο της γερμανικής πρεσβείας στην Αθήνα υπέβαλε μια ογκωδέστατη (251 σελίδων) τελική έκθεση στον πρόεδρο της κρατικής τραπέζης (Reichsbank), με κοινοποίηση προς το γερμανικό Υπ.Εξ. (και τον "Ειδικό Πληρεξούσιο για τη ΝΑ Ευρώπη", H. Neubacher), στην οποία διευκρινιζόταν ότι το "δάνειο" αποτελούσε "πολιτικά χρέη απέναντι στην ελληνική κυβέρνηση"[5]. Για τον προσδιορισμό του ύψους του "**γερμανικού χρέους προς την Ελλάδα**" ["Reichsverschuldung gegenüber Griechenland"], οι συντάκτες κατέβαλαν φιλότιμες προσπάθειες και τελικά το υπολόγισαν στο ποσό των 476 εκατομμυρίων γερμανικών μάρκων.[6]

Για τους παραπάνω λόγους, η ελληνική κυβέρνηση - κατά τη γνώμη μας - πρέπει να εμμείνει σε μια στρατηγική που θα υπογραμμίζει την ιδιαιτερότητα (και μάλιστα τη μοναδικότητα) του Κατοχικού Δανείου - με την συνέπεια να μη δημιουργείται κανένα (επίφοβο για τους Γερμανούς) "προηγούμενο" (Präzedenzfall) - σε αντιδιαστολή με τις ενδεχόμενες αξιώσεις άλλων τότε γερμανοκρατούμενων χωρών, αποφεύγοντας έτσι κάθε σύνδεση του "δανείου" με την κατηγορία των επανορθώσεων που δεν προκείται να ικανοποιηθεί από τη Γερμανία, κυριολεκτικά, "με καμιά κυβέρνηση".

Η στρατηγική αυτή ενισχύεται μάλιστα από την παραδοχή του κατοχικού γερμανού πρέσβη στην Αθήνα Δρα G. Altenburg, με αφορμή τη σχετική συζήτηση στο ελληνικό κοινοβούλιο, ότι η συγκεκριμένη ελληνική αξίωση "δεν είναι εντελώς αδικαιολόγητη"[7]. Βέβαια, ο τ. πρέσβης υπέδειξε έναν μερικό συμψηφισμό (με κάποιες

---

[5] ό.π., σ. 83: "politische Schulden gegenüber der griechischen Regierung"
[6] Reichsmark: 2 RM θεωρούνταν τότε ισότιμα με 1 $.
[7] "Hierzu darf ich aus meiner Erinnerung bemerken, dass diese Forderungen insofern nicht ganz unberechtigt sind, als wir schon während gewisser Verhandlungen im Krieg in Berlin anerkannt haben. dass wir über die auf Grund der Haager Konvention bestehenden Verpflichtungen eines besetzten Landes hinaus seinerzeit weitergehende Anforderungen an Griechenland gestellt haben."

γερμανικές "οικονομικές παραχωρήσεις"[8]) στην πορεία των αναμενόμενων [!] διαπραγματεύσεων στις οποίες καθοριζόταν το ύψος των ελληνικών αξιώσεων[9].

Εδώ ακριβώς έγκειται το παράλογο του ζητήματος που ενδείκνυται να επισημανθεί στη συνάντηση του πρωθυπουργού με τον καγκελλάριο, καθώς και σε επίπεδο των Υπουργών Εξωτερικών: Οι επίσημοι εκπρόσωποι του ναζιστικού Ράιχ[10], πριν και μετά το τέλος του πολέμου, έχουν αναγνωρίσει την συγκεκριμένη υποχρέωση της Γερμανίας έναντι της Ελλάδας. Αντιθέτως, η κυβέρνηση της ΟΔΓ, δημοκρατικής διαδόχου του Ράιχ, αρνείται ακόμη και να συζητήσει το θέμα, μη παραλαμβάνοντας ούτε τα σχετικά έγγραφα[11]. Στο σημείο αυτό ευρισκόμενη μάλιστα σε αντίθεση με εγκύκλιο του Auswärtiges Amt επί υπουργείας Genscher, η οποία ενόψει της επικείμενης γερμανικής επανένωσης υποδείκνυε στις απανταχού γερμανικές πρεσβείες πως να αποκρούσουν πιθανές αξιώσεις για επανορθώσεις ή άλλες πολεμικές αποζημιώσεις. Ακόμη όμως και σε αυτό το κείμενο αναγνωρίζεται ότι μάλλον δεν θα ήταν δυνατόν να παρακαμφθεί η αμετάλλακτη γερμανική υποχρέωση για επιστροφή [Rückerstattung, Restitution] αφαιρεθέντων αγαθών.[12] Στην περίπτωση τεραστίων χρηματικών ποσών (που η αφαίρεσή τους υπέσκαψε τα θεμέλια της ελληνικής οικονομίας) η υποχρέωση επιστροφής είναι αναμφιβόλως μεγαλύτερη απ' ό, τι στις πιο ανώδυνες (και ανέξοδες) περιπτώσεις αφαίρεσης καπνών, "πολιτισμικών" αντικειμένων, κλπ., για τις οποίες η Γερμανία φαίνεται να δείχνει σχετική προθυμία ...

Χάγκεν Φλάισερ

---

[8] Ο Άλτενμπουργκ αναφέρθηκε ιδίως στις κατοχικές εισροές σε γερμανικό χρυσό στην Ελλάδα που ανήλθαν σε περίπου 763.000 χρυσές λίρες και 11 εκ. χρυσά φράγκα. Πράγματι, οι πωλήσεις του χρυσού αυτού είχαν σκοπό την επιβράδυνση της οριστικής κατάρρευσης του ελληνικού νομίσματος, αλλά για λόγους όχι αλτρουϊστικούς. Οι κατακτητές είχαν απόλυτη ανάγκη μιας κάποιας λειτουργίας της εγχώριας οικονομίας (και διοίκησης). 'Αλλωστε, οι Γερμανοί χρησιμοποιούσαν το αντίτιμο των πωλήσεων αυτών κυρίως για την μερική αποπληρωμή των παλαιοτέρων χρεώσεων - προϋπόθεση να δεχθεί η κατοχική κυβέρνηση τη συνέχιση των "δανειοδοτήσεων". Ο προτεινόμενος εκ νέου "συμψηφισμός" θα σήμαινε λοιπόν να αφαιρεθεί το ίδιο ποσό *δύο φορές* από το γερμανικό χρέος.

[9] "... die griechischen Ansprüche, deren tatsächliche Höhe ja im Verhandlungswege wohl erst fixiert werden muss..." (PAAA Βερολίνου: Επιστολή προς v. Mirbach, Υπ. Εξ. Βόννης, 27.2.57).
Η λέξη Ansprüche που χρησιμοποιεί ο πρέσβης υποδηλώνει το βάσιμο των ελληνικών απαιτήσεων.

[10] Ανάμεσα τους ο Άλτενμπουργκ, ο μοναδικός πρέσβης καριέρας στις πρωτεύουσες της ΝΑ Ευρώπης.

[11] Το γερμανικό ΥΠΕΞ εξακολουθεί να επικαλείται εδώ σχετική ρήτρα σε προπολεμική γερμανοελληνική "σύμβαση περί αμοιβαίας δικαστικής αντιλήψεως" επί καθεστώτων Χίτλερ/Μεταξά, η οποία επέτρεπε την απόρριψη της επίδοσης εγγράφου μόνο αν ένα συμβαλλόμενο κράτος έκρινε ότι αυτό μπορούσε "*να θίξη τα κυριαρχικά δικαιώματα ή την ασφάλειάν του*"! (Α.Ν. 1432/1938, Εφημερίς της Κυβερνήσεως, 25.10.38).

[12] Verschlußsache, 29.5.1990 (αντίγραφο στην κατοχή του γράφοντος, έχει δοθεί στον πρόεδρο κ. Γιώργο Παπαδημητρίου για μετάφραση).